

HOOFDSTUK 1

WAT IS WIJSHEID EN WIE IS WIJS?

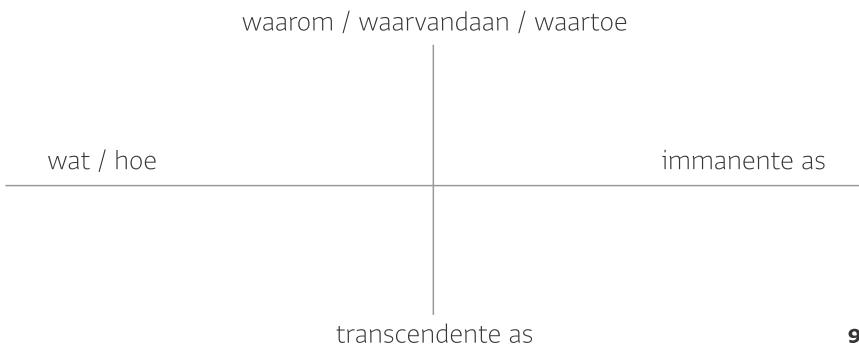

Wijsheid, wat is dat?

Het begrip 'wijsheid' is een breed begrip, dat tegenwoordig vaak in verband gebracht wordt met de vele manieren waarop de hedendaagse mens op zoek is naar zingeving en het doel van het leven. Maar waar gaat het eigenlijk om, als we het over 'wijsheid' hebben? Als je nadenkt over 'wijsheid', lijkt het eerst en vooral over het leven te gaan. En wanneer je een mensenleven bekijkt, dan kun je daarin als het ware twee bewegingen of assen onderscheiden.

De eerste is een *horizontale as*. Deze horizontale as omvat alles wat zich binnen onze horizon, op deze wereld, in het hier en nu afspeelt en in verbondenheid met de mensen rondom ons. De vraag die op de horizontale as – ook wel *immanente as* genoemd – gesteld wordt, is die naar 'wat' en 'hoe'. We zoeken uitleg door de dingen te beschrijven, door dieper proberen te achterhalen op welke wijze alles in elkaar steekt.

Daarnaast is er ook een tweede as, een *verticale as*. Dat is de as die verband(en) probeert te leggen tussen onze oorsprong en ons (uiteindelijke) doel. Die as zou je het best *transcendente* kunnen noemen, omdat ze het gewone leven 'overstijgt'. En de vragen die op deze transcendente as aan de orde komen, zijn de vragen naar het 'waarvandaan', 'waarom' en 'waartoe'. Deze vragen gaan verder dan het beschrijvende 'wat' en 'hoe'. Ze stellen kwesties aan de orde die te maken hebben met zingeving en de uiteindelijke bestemming van ons leven.

Op het punt waar de horizontale en de verticale assen elkaar snijden, staat de mens als individu, als een 'ik' in het 'hier en nu'. Daarbij heeft men een dubbele opdracht. Aan de ene kant is dat het pad van het leven te gaan op *weg naar een bestemming*. En aan de andere kant om dat te doen via een weg die *in het nu te bewandelen* is. Want zonder daadwerkelijke stappen ontstaat er geen weg, en zonder een weg komt men nooit bij de bestemming.

Op dat snijpunt van de twee assen staat een mens niet neutraal. Immers, op de immanente, horizontale as is hij verbonden met iedereen in zijn omgeving en met alles wat hem omringt. Hij of zij is nooit alleen, maar altijd 'in relatie'. Maar een mens staat ook niet neutraal op die transcendente, verticale as. Het besef (of minstens de vraag) ergens vandaan te komen en ergens naar op weg te zijn, doet een mens ook verder kijken dan alleen het eigen 'ik'. En wie niet alleen maar naar zichzelf kijkt, creëert een richting van openheid.

Die twee assen zijn dus wezenlijk met elkaar verbonden. Ze worden slechts werkelijkheid wanneer ze niet alleen elkaar kruisen maar ook samen optrekken. Dus wanneer 'verbondenheid' en 'openheid' als het ware één veld binnen een cirkel vormen. Precies wanneer die verbondenheid (horizontaal) en openheid (verticaal) één geheel vormen en samensmelten, ontstaat religiositeit of religie. Het woord 'religie' komt van het Latijnse woord voor 'verbinden' of 'her-verbinden', en betekent ook 'aandachtig en intens lezen', 'schouwen', 'mediteren'. De mens die in dit kader 'wijsheid' verwerft, kan dat alleen maar doordat hij of zij de totale werkelijkheid, dus het horizontale én het verticale veld, probeert te begrijpen en mee te maken.

Wie is of wordt wijs?

Een wijze is dus iemand die op dat snijpunt van de twee assen op een bepaalde manier in het leven staat. Zo'n wijs leven ontwikkelt zich vanuit een toenemend bewustzijn dat wijsheid zich niet beperkt tot de horizontale as, het concrete leven hier en nu, maar dat ook de verticale as er één geheel mee moet vormen. Zo ontstaat een situatie waarin het 'wat' en het 'hoe' wordt aangevuld met het zoeken naar het antwoord op het 'waarvandaan', het 'waarom' en het 'waartoe'. Het is in deze context dat spiritualiteit zich ontwikkelt.

Wijs worden en wijs zijn is met andere woorden wat we tegenwoordig een *state of mind*, een toestand van bewust leven, zouden kunnen noemen. Die toestand begint op een bepaald moment in het nu, maar ontwikkelt zich daarna natuurlijk ook gaandeweg verder. Immers, beide assen hebben een richting: de immanente in het concrete leven van geboorte tot dood, de

transcendente in de zoektocht naar zowel oorsprong als doel van het leven. Mogelijk komen ze samen in God, de diepe dragende grond én overstijgende dimensie van de werkelijkheid. Die *state of mind* is dus een manier van leven: bewust, aandachtig en open (men zou kunnen zeggen *mindful*, in 'aandachtigheid' of 'contemplatief') ten aanzien van de werkelijkheid. Ze staat dus in tegenstelling met het 'gesloten ik' dat alleen zichzelf achterna-loopt en geen horizon kent.

Vanuit die openheid én verbondenheid kan een mens tot spiritueel bewustzijn komen. Daarin herkennen we het Latijnse woord *spiritus* ('geest', 'spirit'), want spiritueel heeft te maken met geestkracht en dynamiek voor het liefdevolle en het goede. Dit is de plek waar christenen de 'werking van de heilige Geest' herkennen en waar de 'vruchten van de Geest' waargenomen en beleefd worden. Het zijn die krachten die mensen omhoog doen reiken, die mensen doen openbloeien, zichzelf doen overtreffen. Dit in tegenstelling tot alles wat een mens neerhaalt, uitholt, naar beneden trekt en uitdooft.

Wijsheid proeft en smaakt de diepste grond van het leven

En dat brengt ons terug bij de wijsheid die fundamenteel te maken heeft met het raken aan de diepste grond en de meest overstijgende (transcendente) dimensie van onze werkelijkheid. Een mens die openstaat op het snijpunt van de horizontale en de verticale assen leert de wijsheid bijna letterlijk 'gaande-weg' kennen, proeven en geleidelijk aan smaken. Het is misschien toevallig, maar het Latijnse woord *sapientia* ('wijsheid') is verwant met het werkwoord *sapere*, dat naast 'begrijpen' en 'kennen' ook 'smaken' en 'proeven' betekent. De wijze mens, *de homo sapiens*, is 'de mens die proeft en smaakt', of nog letterlijker vertaald 'degene die proevend en smakend is'. Het gaat dus om een activiteit die niet voor eens en altijd verworven is, maar die doorgaat en zich geleidelijk aan ontwikkelt.

De wijsheid eet niet snel en gulzig alles op wat ze tegenkomt; het is geen rekenmachine die meteen de getallen vermenigvuldigt. Wijsheid is traag en bedachtzaam. Ze wikt en weegt. Ze heeft tijd en ruimte nodig. Ze verwerft de inzichten geleidelijk aan en ze kneedt ze ook weer geleidelijk. Het is een tastend zoeken, maar ontegenzeggelijk levensecht en gebaseerd op reële ervaringen.

Wijsheid geeft met andere woorden ook smaak in en aan het leven. Dat is ook zo in de Bijbel. En de Bijbel gaat nog een stap verder. De Bijbelse wijsheids-literatuur heeft tegen die achtergrond een grondige verandering doorgemaakt in haar verstaan van die diepste werkelijkheid. Terwijl dat in de antieke Griekse

filosofie werd gedefinieerd als ‘het zijnde’ (*to oon* in het onzijdig), spreekt de Bijbel steeds over ‘De Zijnde’ (*ho oon* in het mannelijk enkelvoud). Dat wordt het meest duidelijk in de Griekse vertaling van Exodus 3:14, waar God zich aan Mozes bekendmaakt. De specifieke wijziging van een onzijdig ‘zijnde’ naar een persoonlijke God in de joods-christelijke traditie maakt natuurlijk een groot verschil. Immers, van een abstracte werkelijkheid wordt het een persoonlijke werkelijkheid, waarbij dus betrokkenheid ontstaat. En dat betekent wederkerigheid en relatie. Het is niet enkel meer de mens die streeft naar harmonie en eenheid met die dragende grond van de werkelijkheid. Nee, die diepe werkelijkheid is zelf ook betrokken op de mens, meer nog, begaan met zijn welzijn. Ze is hem goed gezind en strekt hem tot zegen. En dat is de diepste betekenis van Bijbelse wijsheid, die we verder zullen verkennen.

Wijsheid is dus betrokken op de diepste dimensies van ons bestaan hier en nu in relatie met de ons omringende werkelijkheid. Via die weg breidt wijsheid zich gaandeweg uit in haar streven naar heelheid en vervulling, en laat op die manier de mens als het ware God zelf proeven. Zo wordt wijsheid, die fundamenteel te maken heeft met ervaringskennis (daarover later), ook ervaringskennis van God zelf. Immers, eenmaal geproefd en gesmaakt, ontstaat er hunkering en verlangen. En dat verlangen naar God verdiept en verrijkt, en doet zoeken naar ‘méér’, zelfs al vindt een mens daar vaak geen of slechts ontoereikende woorden voor.

VRAGEN

1. Wie is voor jou een voorbeeld van wijsheid? Welke kenmerken die in dit hoofdstuk worden beschreven zie je bij die persoon terug?

.....
.....
.....

2. Welke Bijbelteksten komen bij je boven als het om wijsheid gaat?

.....
.....
.....

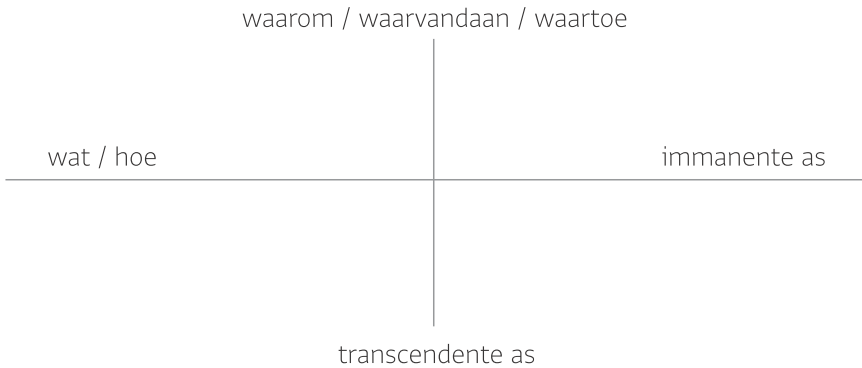
3. Schrijf hieronder woorden en vragen die bij de twee assen horen. Met welke as ben je in het dagelijks leven vooral bezig? Op welke momenten sta je stil bij de vragen die bij de andere as horen?

.....

.....

.....

4. Wanneer is het je gelukt om beide assen ('hier en nu' en 'transcendent') met elkaar te verbinden? Met andere woorden: wanneer stond je in verbinding met zowel de wereld om je heen alsook wat het gewone leven overstijgt – met God?

.....

.....

.....

5. 'De weg is het doel' en 'stilstand is achteruitgang'. Hoe raken deze gezegdes aan wat je hebt gelezen over wijsheid?

.....

.....

.....